

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
_{Det.} 733

Title: Vedanta Prabhakara
Ashta Vakhya

अष्टावक्रियं वेदान्तप्रकरणम्

733

: Vedānta Prakaraṇa		: Title
:	: Ashtavakra	: Author
:	:	: Editor
:	: Saka 1700	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
733.	:	: Remarks

शिष्य उवाच कथं ह्यनमवाप्नोति कथं भुक्तिर्भविष्यति वेराग्यं च कथं प्राप्तमेतत्तं ब्रूहि मे प्रभो १

अष्टाव. श्रीगणेशाय नमः १ अष्टावक्र उवाच भुक्तिमिच्छसि चेत्तात विषयान् विषयवत्यज धर्माज्जिवदयातोषसत्यं पीयूषवद्भज १ नृपृथ्वीनललं नाग्निर्नवायु
१ द्यौर्निर्वाभवान् एषां साक्षिणमात्मानं विद्रूपं विद्विमुक्तये २ यदि देहं पृथक् कृत्य चित्तिविश्राम्यति तस्य अधिनेव सुखी शान्तो बंधमुक्तो भविष्यति ३
नृवं विप्रादिको वणेनाश्रमीनाक्षगोचरः असंगोसि निराकारो विश्वसाक्षी सुखी भव ४ धर्माधर्मो सुखदुःखमानसानि न ते विभो न कृतोसि न भो
क्तोसि मुक्तो एवासि सर्वदा ५ एकोऽस्योसि तव स्य मुक्तप्रायासि सर्वदा अयमेव हिते बंधो दृष्टारं पश्यसीति ६ अहं कर्तृत्यहं मानं महाकृत्स्नादिदेशि
तः नाहं कर्तृति विश्वासामृतपीत्वा सुखी भव ७ एको विशुद्धबुद्धा मिति निश्चयवद्भिना प्रज्वालया ज्ञानगहनवीतशोकः सुखी भव ८ यत्र विश्व
मिदं भातिकल्पितं रज्जुसर्पवत् आनंदपरमानंदः स बाधस्त्वसंस्वरं ९ मुक्ताभिमाना मुक्तो दिव्यो बद्धाभिमान्यपि किंवदंती हसत्यययामति
सागतिर्भवति १० आत्मा साक्षी विभुः पूर्णः एको मुक्तश्चिदाकृत्यः असंगो निस्पृहः शान्तो भूमात्ससारवानिह ११ कुरु स्वबोधमद्वैतमात्मानं परिभावय आ
भासोऽहं भ्रममुक्ताभावो बोधमथांतरं १२ देहाभिमानपाशेन चिरं बद्धासि पुत्रके बोधाहं ज्ञानरुचिं नृनो नृकृत्य सुखी भव १३ निःसंगो निष्प्रियासि
त्वैव प्रकाशो निरंजनः अयमेव हिते बंधः समाधिमनुतिष्ठसि १४ त्वया व्याप्तमिदं विश्वं त्वेधि प्रातेयं यथार्थतः शुद्धबुद्धस्वरूपस्त्वमागमः क्षुद्रचित्त
तां १५ निरपेक्षो निर्विकारो निर्भरः शीतलाशयः अगाधबुद्धिरक्षुब्धो भव चिन्मात्रवासनाः १६ साकारमनृतं विद्वि निराकारतु निश्चलं एतत्तत्त्वोपदेशो
ननु पुनर्भवसंभवः १७ यथैवाहं मिथ्यस्वरूपैतः परितस्तु तस्यैवास्मिन् शरीरे तः परितः परमेश्वरः १८ एकसंवेगं त्वयामेव हितं यथाघटे नित्यं
निरंतरं ब्रह्म सर्वभूतगणैतथा १९ इत्युपदेशः अहो निरंजनः शान्तो बोधाहं प्रकृतः परं एतावतमहं कालं मोहनेन विवर्तयितः १ यथा
प्रकाशायाम्येको देहमेतत्तथा जगत् अतो मम जगत्सर्वमथवा बन्धनं किंच न २ स शरीरमहो विश्वपात्यं ज्यमया धना कुतश्चित् कोशिला
देवपरमात्मा विलोक्यते ३ यथानतो यतो भिन्नास्तरंगाः फलबुद्ध्या आत्मनो न तथा भिन्नो विश्वमात्मविनिर्गतं ४ तत्तु मात्रो भवदेव पदो

यद्विचारितः आत्मतन्मात्रमेव दत्तं द्विष्टं विचारितं ५ यथैवेक्षुरसे कृत्वा लेन व्याप्तैव शर्करा तथा विश्वं मायिकूलं ममा व्याप्तं निरंतरं ॥
६ आत्मा ज्ञाना जगद्भाति आत्मज्ञानान्मभासत रज्ज्वज्ञानादहिर्भाति तद्भाता द्वा स ते न हि ७ प्रकाशो मे निजं रूपं नातिरिक्तोऽस्म्यहं ततः
यदा प्रकाशयते विश्वं तदा हं भास एव हि ८ अहो विकल्पितं विश्वमज्ञानान्मयि भासते रूप्यं शक्तौ फणी रज्जौ वारि सूर्ये करे यथा ९ मत्तो विनि
र्गतं विश्वं मय्येव लयमेष्यति मृदिकं भोजनं लेवीचिः कनकं कटकं यथा १० अहो अहं नमो मया विनाशो यस्य नास्ति मे ब्रह्मादिस्तव पर्यंतं जगन्ना
शः प्रतिष्ठितः ११ अहो अहं नमो मय्येव कादं देहवानपि क्वचिन्नगंतानां गता व्याप्य विश्वमवच्छिन्नः १२ अहो अहं नमो मया दक्षो नास्तीति मत्समः
असंस्पृश्य शरीरेण येन विश्वं चिरं धृतं १३ अहो अहं नमो मय्येव नास्ति किंचन अथ वा यस्य मे सर्वं यद्वाङ्मनसगोचरं १४ तान् लयं तथो ज्ञा
ता व्रित्तयनास्ति वास्तवं अज्ञानाद्भाति यत्र दं सोऽहमस्मि निरंतरं १५ एतमूलमहोदुःखं नान्यत्तस्यास्ति मे भजं दृश्येते तन्मया सर्वमेको हं विदुः सामलः १६
बोधमात्रोऽहमज्ञाना दुपाधिः कल्पितो मया एवं विमृशतो नित्यं निर्विकल्पे स्थिति मेम १७ अहो मयि स्थितं विश्वं वस्तुतो मयि न स्थितं तमेव बोधोस्ति मोक्षो
वाच्चातिः शान्तो निराश्रया १८ स शरीरमिदं विश्वं न किंचिद्विद्विनिश्चितं शुद्धचिन्मात्रात्मा चेतकस्मिन् कल्पना धना १९ शरीरस्वर्गे नरको बंधमोक्षो
भयं तथा कल्पना मात्रमेव तत्कमेकायं विदात्मनः २० अहो जनसमूहं पि न द्रष्टुं पश्यतो मम अरण्यमिव संहृतं करं तिकरं वाण्यहं २१ नाहं देहो न मे
देहजीवो नाहमहं हि कृतं अयमेव हिते बंध आसीद्वा जीविते स्पृह २२ अहो भुवनकलो ले विवित्रे इक्षु समुच्छितं मय्यनृतमहं बोधाव्ययं जीववीरयः उद्यंति प्रोतिरेव
२३ मय्यनृतमहं बोधाव्ययं जीववीरयः उद्यंति प्रोतिरेव तित्प्रविशति त्विभावतः २४ इति श्रीमदष्टावक्र प्रकरणे शिष्यप्रोक्तं आत्मानुभावोऽसंपन्नविशतिकं द्वितीयं प्रकरणं २ अविनाशिनमात्मानं मुक्तं
विज्ञायत त्वयः तवात्मतस्य धीरस्य कथं योजने रतिः १ आत्मा ज्ञानादहो प्रीतिर्विषयेऽनमगोचरे शुक्तरत्नानतो लोभो यथारज्जुतविभ्रमे २ विश्वं

(अष्टाव रतियुत्रेदंतरंगाङ्कसागरे सोहमस्मीतिविज्ञायकिंहीनइवधावसि ३ अत्रापिशुद्धवैतन्यमात्मानमनिसुंदरं उपस्तेत्यंतरसंसक्तोमालिन्यमधिगच्छसि ४॥
 सर्वभूतपुत्रात्मानं सर्वभूतानिवात्मानि मुनेर्जनितआश्चर्यममममनुवर्तते ५ आस्थितः परमाद्वैतमोक्षार्थपिब्यवस्थितः आश्चर्यकामवशागोविकृतः कलिशिक्ष
 या ६ उद्धृतं तानुद्धमित्रमवधारयति दुर्बलः आश्चर्यकाममाकाङ्क्षेत्कालमंतमनुश्रितः ७ इहोमुत्रविरक्तस्यनित्यानित्यविवेकिनः आश्चर्यमोक्षकामस्य
 मोक्षादे चविषीषिकाः ८ धीरस्तुभाज्यमानोपिपीड्यमानोपि सवेदा आत्मानं केवलं पश्यन्ननुप्यतिनकुप्यति ९ वेष्टमानशरीरं स्वपश्यत्यन्यशरीरं
 तं संस्तवेनापि निदायां कथं शब्देभ्येनाहाशयः १० मायामात्रमिदं विश्वं पश्यन् विगतकोलुकः अपि सन्निहितेन त्वोक्तं त्रस्यति धीरधीः ११ निस्पृहमानस
 यस्य नेराशयेपिमहात्मनः तस्यामज्ञानतत्तस्य तुलना केन जायते १२ स्वभावादेव ज्ञानानोद्देश्यं मतं भाविं वृत्तं इदं ग्राह्यमिदं त्याज्यं सकिंपश्यति धीरधीः १३
 अंतस्त्यक्तकषायस्य निद्विदस्य निराशिवः यद्वदयागतोभोगो न सुखाय न दुःखे १४ इति० आक्षेपद्वारापदेशकः ३ हं नात्मज्ञस्वधीरस्थरेव लताभोग
 लीलया न हि संसारवाही केर्मदैः सह समानता १ यत्पदं प्रेक्षवादीनाः शक्तायाः सर्वदेवता अहोतमस्त्वितोयोगी न हं पशुपगच्छति २ तत्तस्य पुण्यपापाभ्यां
 स्पर्शोद्यंतर्न जायते नद्याकाशस्य धूमेन दृश्यमानापि संगतिः ३ आत्मेवेदं जगत्सर्वज्ञांतं येन महात्मना यद्वदयावत्तमानंतन्निषेद्धं क्षमेतकः ४ आत्रेय
 तत्तव पर्यंतं भूतयामेव तु विधे विज्ञस्येव हि सामर्थ्यमिच्छानिच्छाविवर्जने ५ आत्मानमद्वयं कश्चिज्ज्ञानातिजगदीश्वरः यद्वदितत्सकृत्तत्तनभयंतस्य कुत्र विद
 ६ इति अनुभावोद्भासप्रः ४ न तसंगोक्ति केनापि किं शुद्धस्य कुमिच्छसि संघातविलयं कुर्वन्नेवमेव लयं ब्रज १ उदतिमवती विश्ववारिधेरिव बुद्धदाः
 इति कात्वेकमात्मानमेवमेव लयं ब्रज २ प्रत्यक्षमप्यवस्तुत्वादिश्वनास्त्यमलेत्वयि रज्जुसर्प इव दत्तमेवमेव लयं ब्रज ३ समः स्वसुखः पूर्णो मां शीते
 राशयोः समः समजीवितमृत्युः सन्नेवमेव लयं ब्रज ४ लयवतुष्टयम् ४ आकाशवदनं तोह घटवत्प्राकृतं जगत् इति ज्ञानं तथैतस्य न त्यागो न यत्नो
 लयः १ महोदधिरिव हस्तः प्रपवोवी विसन्निभः इति ज्ञानं तथैतस्य न त्यागो न ग्रहोलयः २ अहंशुक्तिसंकाशो रूप्यवद्विश्वकल्पना इति ज्ञानं तथैतस्य
 न त्यागो न ग्रहोलयः ३ अहंवासवभूतपुसर्वभूतान्यथोमयि इति ज्ञानं तथैतस्य न त्यागो न ग्रहोलयः ४ इति मय्यनंतमहोभोधो विश्वपातड
 तस्ततः भ्रमति स्वातवातेन भ्रमनास्त्यसादिष्ठुता १ मय्यनंतमहोभोधो जगदीश्विः सभावतः उदेत्तुवास्तमायातुनेमेह हि न च क्षतिः २ मय्यनंतमहो

भोधो विश्वं नाम विकल्पना अतिशंतेनिराकारएतदेवाहिमास्थितः ३ नात्माभावेपुनोभावस्तज्ज्ञानं तेनिरंजने इत्यसक्तोस्पृहः शान्त एतदेवाह
 मास्थितः ४ अहोचिन्मात्रमेवाद्विद्वज्जालोपमजगत् अतोममकथं कुत्रेत्योपादयकल्पना ५ इत्यनुभवः ७ तदाबंधोयदावितो कविदांछति शोचति किं व
 मुंचति गच्छाति किं विदुष्यति कुप्यति १ तदामुक्तिर्यदावितं न वांछति न शोचति न मुंचति न गच्छाति न दृष्यति न कुप्यति २ यदा नाहं तदा माक्षोयदाहं बंधं न तदा
 मत्वेति हं तया किं चिन्मात्राणां विमुंचना ३ इति० बंधमोक्षवतुर्ध ८ कृताकृतेवद्वैद्वानिकदाशोतानिकस्यवा एवं ज्ञातेन विद्वेदाद्वयत्यागपरोऽब्रत ९
 कस्यापि तातधन्यस्य लोकवेष्टावैलोकनात् जीवितेच्छावुक्तश्चावबुद्धश्चोपशमंगता २ कोसो कालो वयः किं वायं द्वैद्वानिनो नृणां तान्युपेक्ष्य
 थाप्राप्तवत्सिद्धिमवाप्नुयात् ३ अनित्यं सर्वमेव दंतापत्रितयदूषितं अस्मिन्निहितं ह्यमिति निश्चित्य शाम्यति ४ नानामतं न हर्षं शृणुमा
 धृनायोगिनो तथा दृष्ट्यानिर्वेदमापन्नः को न शाम्यति मानवः ५ कृत्वामूर्तिपरिज्ञानं चेतनस्य न किं गुरुः निर्वेदसमतायुक्त्यायस्तारयति
 संस्तुतेः ६ पश्यभूतविकारांस्तु भूतमात्रान्यथार्थतः तत्क्षणाद्धनिमुक्तः स्वरूपस्थो भविष्यति ७ वासनाखसमोरः इति सर्वाविमुंचत
 ८ तत्यागो वासनात्यागो ह्यतिरय्यथा तथा ९ इति निर्वेदाष्टकं ९ विहाय वैरिणो काममर्थवानर्थसंकुलं धर्ममप्येतयोर्दुःखं सर्वज्ञा
 नादरेक १ स्वमेदं जालं वत्पश्यदिनानि त्रीणि पंचवा मित्रक्षेत्रधनागारदारादायादिसंपदः २ यत्र यत्र भवं च छासंसारं विहितं तदा ॥
 प्रोदं वैराग्यमास्वायवीतल्लः सुखी भव ३ तद्वदमात्रात्मको बंधस्तनाशो मोक्ष उच्यते भवासंस्तमित्राणां प्राप्तुं हि मुहुर्मुहुः ४ त्वं न
 कश्चेतनः शुद्धो जडं विश्वमसत्तथा अविद्यापिन किं विज्ञाकावुक्तं तातथापि ५ राज्यं सुताः कलत्राणि शरीराणि सुखानि च सप्तकस्यापि
 नष्टानि तव जन्म निजन्मनि ६ अलमर्थेन कामेन सुकृतेनापि कर्मणा एभ्यः संसारकांतारेन विश्रान्तमभूतः ७ कृतं न कतिजन्मानिकायन

अष्टा एव १३ यस्त्वं पश्यसि तत्रैकस्त्वमेव प्रतिभाससे किंपृथक् भासते स्वर्णात्कटकांगदन्तपुरं १४ अयं सोहमयं नादं विभागमिति संत्यज सर्व
माप्तेति निश्चित्य निःसंकल्पः सुखी भव १५ तवैवाज्ञानतो विश्वे त्वमेकः परमार्थतः त्वतो न्योनास्ति संसारी नासंसारो ब्रह्मन् १६ आतिमात्रमि
दं विश्वं नाकिं विदिति निश्चयी निर्वासनस्फूर्तिमात्रेण किं विदिवशाभ्यति १७ एकरवमवांभोधावासीदस्ति भविष्यति न त्वेवं धोस्ति मोक्षो वा कृतक
त्यः सुखं चर १८ मासंकल्पविकल्पाभ्यां चित्तं क्षोभय चिन्मय उपशम्य सुखं तिष्ठ स्वात्मन्या नंद विग्रहे १९ त्यजावधानं सर्वत्र माकिं विदुः धिधारय
आत्मा त्वं मुक्त एवोसि किं विमृश्य करिष्यसि २० इति तत्रोपदेशाविशोक्तं १५ आवक्षुश्चक्रणुवातातनानाशास्त्राण्यनेकुराः तथापि न तव स्वा
स्थ्यं सर्वविस्मरणादते १ भोगं कर्म समाधि वा कुतः विस्तृतथापिते चित्तो नरस्तस्य सर्वं शोभत्यर्थं रात्रिं विष्यति २ आयासात्सकलादुःखी नैव ज्ञानातिक
थ्यते अनेनैवोपदेशेन अन्यः प्राप्नोति निर्वृतिं ३ व्यापारे विद्यते यस्तु निष्कामो नैव योरापि तस्यालस्य कुरीणस्य सुखं नान्यस्य कस्यचित् ४ इदं कृत
मिदं नेति द्वंद्वं मुक्तं यदा मनः धर्मार्थकाममोक्षेषु निरपेक्षतदा भवतु ५ विरक्तो विषयद्वेषादानीं विषयलो लुपः गृहमोक्षविदीनस्तु न विरक्तो न राग
वान् ६ हेयोपादेयता तावत्संसारविटपां कुरः स्पृहा जीवति यावदेति विचारदशास्पदं ७ प्रवृत्तौ जायते रागो निवृत्तौ द्वेष एवादि निर्वृद्धौ बालवृद्धौ
मान एवमेव व्यवस्थितः ८ हातुमिच्छाति संसारं रागी दुःखं जिह्वासया पीतरागो हि निदुःखस्तस्मिन् अपि न विद्यति ९ यस्याभिमानो मोक्षेऽपि देहपि
ममता तथा न बाह्यानीनवायागी केवलं दुःखभागसो १० हरोयुदुपदेष्टा तद्विरिः कमलजोपिका तथापि न तव स्वास्थ्यं सर्वविस्मरणादते न
इति विशेषोपदेशः ११ तेन ज्ञानफलप्राप्त्यो गाम्या सुफलं तथा तत्तः स्वच्छंद्रियो नित्यमकांक्षीरमतेतयः १ न कदाचिज्जगत्सु
स्मिन् तत्त्वज्ञो हता विद्यति यत एकेन तनेन दंपूणं ब्रह्मांडमंडलं २ न जातु विषयाः कपिस्वारा मर्षयंत्यमी सद्धुकी पल्लवप्रीतिमिवेनानि

वपुः ३ यस्तु भोगेषु मुक्तेषु न भवत्यधिवासिता अभुक्तेषु निराकांक्षीतादृशो भवदुर्लभः ४ बुद्धिश्चरिह संसारे मुमुक्षुरपि दृश्यते भो
गमोक्षो निराकांक्षी विरक्तो ह मदाशयः ५ धर्मार्थकाममोक्षेषु जीविते मरणे तथा कस्याप्युदारचित्तस्य हेयोपादेयता न हि ६ बाह्या न विश्वविल
येन देहोऽस्ति स्य स्थितो यथा जीविकया तस्माद्वन्य आस्ते यथा सुखं ७ कृतार्थो नैनं ज्ञानेनैव गलितधीः कृती पश्यन् रणवन् स्पृशन् जिघ्र
न्न श्रद्धा आस्ते यथा सुखं ८ वस्त्यदृष्टिं चैष्टाविकल्पानीं द्रियाणि च न स्पृशन् न विरक्तिर्वाक्षीणः संसारसागरे ९ न ज्ञागोति न निद्राति
नोन्मीलति न मीलति अहोपरदशाकापि वल्लते मुक्तचेतसः १० सर्वत्र दृश्यते स्वच्छः सर्वत्र विमलाशयः समस्तवासना मुक्तो मुक्तः सर्वत्रो
जते ११ पश्यन् रणवन् स्पृशन् जिघ्रन् गृह्णन् श्रद्धा वदन् ब्रह्म ईदृशानीहितैर्मुक्तो मुक्त एव महाशयः १२ न निद्राति न वस्तीति न दृष्ट्यति न
कुपति न ददाति न गृह्णाति मुक्तः सर्वत्र न रसः १३ सानुरागास्त्रियं दृष्ट्वा मृत्संवासमुपस्थितं अविद्वलमना स्वस्थो मुक्त एव न संशयः १४
सुखे दुःखे न रनायुसिं पक्षव विपक्षव विशेषो नैव धीरस्य सर्वत्र समदर्शनः १५ न हिंसा नैव कारुण्यं नौदत्यं न च दीनता नाश्वेयं नैव वक्षोभः
क्षीणः संसारेऽनर १६ न मुक्तो विषयद्वेषा न वा विषयलो लुपः असंसेकमनानित्यं प्राप्ता प्राप्तमुपाश्रुत १७ समाधाना समाधानादित वि
कल्पनाः शून्यचित्तो न ज्ञानातिकेयं निवसं स्थितः १८ निर्ममो निरहंकारेण किं विदिति निश्चितः अंतर्गलितसर्वोशः कुर्वन् अपि न लिप्यते १९
मनः प्रकाशसंमोदस्वप्नाद्यविबुद्धिः दशाकामपि संप्राप्ता भवदुर्लभतमानसः २० इति तत्त्वस्वरूपी वंशातिक १७ पृथ्वीपादेयता व
त्प्रवृद्धाति न्नमः तस्मै सुखैक रूपाय नमः शांताय ते जसे १ अजयित्वा विद्वान्नाथो भोगानाप्नोति पुष्कलां न हि सर्वपरित्यागमंतरण
सुखी भवेत् २ केतव्यदुःखमार्तं ज्वालादुःधांतरात्मनः कुतः प्रशमपीयूषधारासारमते सुखं ३ भवार्थं भावनामात्रेण किं विदित्यमा

अष्टायः धृतः नास्त्यभावः स्वभावानां भावाभावविभाविनी ४ नद्वन्द्वसंकोचात् ५ धमेवात्मनः पदं निर्विकल्पं निरायासीति निर्विकारं निरञ्जनं ५ व्या
 मोदमात्रविरतोस्वरूपादानमात्रतः वीतशोकाविराजते निरावरुणदृष्टयः ६ समस्तकल्पनामात्रं आत्मानुक्तः सनातनः इति विज्ञाय धीरोदिकिम
 भ्यस्यति बालवत् ७ आत्मा ब्रह्मेति श्रुत्य भावाभावौ च कल्पितौ निष्कामः किं विज्ञानाति किं ब्रूते च करोति किं ८ अहं सोहमहं नाहमिति क्षीणमि
 कल्पना सर्वमात्मोति निश्चितसत्सुभीभूतस्य योगिनः ९ न विक्षेपो न चेकार्यनाति बोधो न मूढता न सुखं न वेवाहुः स्वयं उपजातस्य या
 गिनः १० स्वराज्ये भेद्यते तोवालो भालो भेजेनेवने निर्विकल्पस्वभावस्य नाविशेषोऽस्ति योगिनः ११ कथमेतः कथं वा कामं कथं वायः कथं विवेकता
 इदं कृतानिर्देनेति द्वे द्वे मुक्तस्य योगिनः १२ कल्पे किमपि नैवास्ति न कापि हृदि रंजना यथा जीवनमेवेदं जीवनमुक्तस्य योगिनः १३ कृताहं कृ
 तं वा विश्वं कृतं ध्यानं कृमुक्तता सर्वसंकल्पसीमाया विभ्रातस्य महात्मनः १४ येन विश्वनिर्दृष्टं सनात्ति कुरुते निर्वसने किं कुरुते
 पश्यन् न पश्यति १५ येन दृष्टं परं ब्रह्म सोहं ब्रह्मेति वितयेत् किं वितयति निश्चितो द्वितीयो न पश्यति १६ दृष्टो येनात्मविज्ञानो निरा
 धं कुरुते त्वसौ उदारस्तु न विक्षिप्तः स ध्याभावो करोति किं १७ धीरो लोकविपर्यस्तो वर्तमानो पिलोकवत् न समाधिना विदुः पनलं यत्
 स्य पश्यति १८ भावाभावविहीनो यद्दृष्टो निर्वस नो बुधः नैव किं चित्कृतं तेन लोकदृष्ट्यापि कुर्वता १९ प्रवृत्तो वा निवृत्तो वा नैव धीरस्य दु
 ग्रहः यदायत्तं नृमायाति तत्कृत्वातिष्ठते सर्व २० निर्वस नो निरालंबः स्वच्छं दोमुक्तबंधनः क्षिप्तः संस्कारवातेन चैतरेषु कपणवत् २१
 को- अलंकारस्य तु ह्यापि नद्वन्द्वो न विप्रादृता सरीललमनानित्यं विदेह इव जायते २२ कुत्रापि न जिहसास्ति नाशो वापि न कुत्रचित् २३
 आत्मारामस्य धीरस्य शीतला च्छतरात्मनः २४ प्रकृत्या रहस्यं चैतस्य कुर्वतो स्य दृष्ट्या प्राकृतस्य वधीरस्य न मा नो नावमा

नता २४ कृतं देहेन कर्मेदं नमयाद्युद्धरूपिणा इति विंशानुरोधीयः कुर्वन् नपिकरोति न २५ अतद्वादी वदुः कुरुते न भवेदपि बालिशः जीवनमु
 क्तः सुखी श्रीमान्संसारत्रापि शोभते २६ नाना विचारसुभ्रातो धीरो विश्रान्तिमागतः न कल्पते न जानाति न रट्णोति न पश्यति २७ अस्
 माधेरविक्षेपाधुमुक्षुर्न चैतरः निश्चित्य कल्पितं पश्यन् ब्रह्मेवास्ते महाशयः २८ पस्यांतः स्यादहंकारो न करोति करोति सः निरहंकारधीर
 ण न किं विदुः कृतं कृतं २९ नो द्विगनेन च सत्सु समकर्तृ स्पंदवर्जितं निराशांगतस्य देहं वित्तं मुक्तस्य राजते ३० निधुतं वेदितुं वापि यचितं
 न प्रवर्तते निनिमित्तमिदं किं तु निध्यायति विवेकते ३१ तत्त्वं यथायथमाकर्ण्य मंदः प्राप्नोति मूढतां अथवा यातिसंकोचं समूढः कापि
 मूढवत् ३२ एकाग्रता निरोधो वा मूढेरभ्यस्यते भर्षा धीराः कल्पं न पश्यति सुखं वत्स्वपदे स्थितः ३३ अप्रयत्नात्प्रयत्नाद्वा मूढो ना
 मोति निर्वृतिं तत्त्वनिश्चयमात्रेण प्राप्नोति वति निर्वृतः ३४ शुद्धं बुद्धं प्रियं पूर्णं निःप्रपंचं निरामयं आत्मानं ते न जानाति तत्राभ्यासजोऽपि
 शैः ३५ नाप्रोक्तं कर्मणामोदं विमूढो भ्यासरूपिणा धन्या विज्ञानमात्रेण मुक्तस्तिष्ठत्यविक्रियः ३६ मूढो नाप्रोति न ह्यभ्यस्यतो नावि
 तुमिच्छति अनिच्छन् विधीरो हि परब्रह्मस्वरूपनाकः ३७ निराधाराग्रहयामूढा संसारपोषकाः एतस्यानर्थमूलस्य नृवेदेः कृतो बु
 धेः ३८ नशांतिलभते नूढो यतः शान्तिरुनिच्छति धीरस्तत्त्वावनिश्चित्य सर्वदा शांतमानसः ३९ कात्स्न्योदशानंतस्य बह्वहमवलंबनं
 धीरास्तत्तत्पश्यन्ति पश्यत्यात्मानं न व्यर्थ ४० कं निरोधो विमूढस्य यो निबंधं करोति वे स्वराजस्य वधीरस्य सर्वदा सावकृत्रिमः ४१ भा
 वस्य भावकः कश्चिन्ने किं विद्वांकोपरः उभयाभावकः कश्चिद्वमेव निराकुलः ४२ शुद्धमह्यमात्मानं भावयति कुबुद्धयः न तजानु
 तिसंमोहाद्यावज्जीवमनिर्वृताः ४३ सुमुक्षोर्बुद्धिरालंबमंतरणं न विद्यते निरालंबेव निष्कामा बुद्धिर्मुक्तस्य सर्वदा ४४ विषयही

अ. व. ६ पितृव्यव्यक्तिताशरणार्थनः विशतिस्त्रादितिकेडं निरोधैकाग्र्यसिद्धये ४५ निर्वासनं हरिदत्त्वा तस्मात्स्त्रीविषयदंतिनः पलायतेनश
 कास्तेसंवतेकृतवायवः ४६ नमुक्तिकारिकाधत्तेनिशोकोयुक्तमानसः पश्यन्शरणवन्स्पृशन् जिघ्रन्भ्रान्नास्तेयथासुखं ४७ वस्तुश्च
 वणमात्रेण शुद्धबुद्धिर्निराकुलः नैवाचारमनाचारमोदास्यवाप्रपश्यति ४८ यदायत्कर्ममायातितदातत्कृतं तत् शुभं वाप्यशुभं वापि
 तस्य रेणुद्विजात्नवत् ४९ स्वातंत्र्यात्स्वमाप्नोति स्वातंत्र्यात्तु भूतपरं स्वातंत्र्यान्निर्द्वेतिगच्छेत् स्वातंत्र्यात्परमं पदं ५० अकर्मत्वं
 मनोः कृतं स्वोत्तमो मन्यते यदा तदाक्षीणा भवत्येवमस्तान्निश्चिततयः ५१ उद्ध्वेकताप्यकृतकास्थितिधरस्य राजते ननु संस्पृष्टवित
 स्थितातिमूढस्य कृत्रिमा ५२ विलसति मदाभागे विद्यातिगिरिगङ्गान् निरस्तकल्पनाधीराः उबद्धा मुक्तबुद्धयः ५३ श्रौत्रियं देवतीती
 र्थमंगनां रूपतिप्रियं दत्त्वा संपूज्य धीरस्य न कपि हृदि वासना ५४ नृत्यैः पुत्रैः कलत्रैश्च दुर्दृष्टैश्च पिगात्रैः विदस्य धिः कृतो योगी न युति
 विकृतिं न नाक ५५ संतुष्टोऽपि न संतुष्टः विवृणोऽपि न विशिद्यते तस्याश्चर्यं दशास्ताप्तास्तादृशा एव कलायते ५६ कर्तव्यतेव संसारान्
 तां प्रशयति स्मरयः शून्याकोरनिराकारे निर्विकारानिरामयाः ५७ अकुर्वन्नपि सुक्षोभाद्ययः सर्वत्र नूढधीः कुर्वन्नपि तु कृत्यानि कु
 शलोऽपि निराकुलः ५८ सुखमास्ते सुखं शते सुखमायातियाति न च सुखं वति सुखं भुक्ते च्यवहारे पिशांतधीः ५९ स्वभावाद्यस्य नैवा
 तिलिक्कं वध्यवद्वारिणः महाहृदस्वाक्षोभोगतकुशः सुशोभते ६० निवृत्तिरपि सुष्ठु प्रवृत्तिरूपजायते प्रवृत्तिर
 पिरपि धीरस्य निवृत्तिरपि भागिनी ६१ परिग्रहेषु वैराग्यं प्रायोमूढस्य दृश्यते देहविगदितताशरण्यकरागः को वरागता ६२

६

भावनाभावनासक्ता हृदिर्मूढस्य सर्वदा भाव्यभावनया सातु स्वस्वस्या हृदि रूपिणा ६३ सर्वारंभेषु निष्कामो यश्चरेद्वाक
 वन्मुनिः न लपस्तस्य शुद्धस्य क्रियमाणं विकर्मणि ६४ स एव धन्य आत्मज्ञः सर्वभावेषु यः समः पश्यन् शरणवन् स्पृशन्
 जिघ्रन् भ्रान्तिस्तीर्षमानसः ६५ कृतं सारः कृत्वा भासः कृत्वा च कृत्वा धृतं आकाशस्येव धीरस्य निर्विकारस्य सर्वदा ॥
 ६६ सजयत्यर्थसन्ध्यासी पूर्णस्वरस्य विग्रहः अकृत्रिमो न वद्विन्नोऽपि माधिर्यस्य वर्तते ६७ बहुनात्र किमुक्तेन ज्ञाततत्त्वो मदा
 शयः भोगमोक्षनिराकांक्षी सदा सर्वत्र नीरसः ६८ महादिजगद्धेतुनाममात्रविजृम्भितं विहाय शुद्धबोधस्य किंकृत्य न वशि
 ष्यते ६९ भ्रमभूतमिदं सर्वं किंचिन्नास्तीति निश्चयी अलक्ष्य स्फुरणः शुद्धः स्वभावेनैव शान्त्यति ७० शुद्धस्फुरणरूपस्य दृश्यभा
 वमपश्यतः कविधिः कववेराग्यं कृत्यागः केशमोपि वा ७१ स्फुरतो न तत्तत्प्रेण प्रकृतिं वनपश्यति कवधः कववीमोक्षः कवर्षः कविषा
 दता ७२ बुद्धिपर्यंतं ससारे मायामात्रं विवर्तते निमोनिराकारो निष्कामः शोभते बुधः ७३ अक्षयंगतं सतापमासानपश्यतो मुनेः
 कविद्या कववो विवक्कदेहो हं मनोति वा ७४ निरोधादीनि कर्माणि जहाति जडधीर्यदि मनोरथोऽत्र तापश्च कर्तुमाप्नोत्यतः क्षणात् ७५ मंदं क
 त्वापि तदस्त्रं न जहाति विमूढतां निर्विकस्यो बहिर्यत्नादंतविषयलातसुः ७६ शोनादुल्लिखितकर्माया लोकदृष्ट्यापि कर्मकृतं नाप्रोत्य वसु
 कर्तुं वक्तुं मेव न किंचन ७७ कृतमः कृत्वा शोवादानं कवनं किंचन निर्विकारस्य धीरस्य निरातंकस्य धीमता ७८ कथं यं कवि विवेकत्वं कनि
 रतं कतापि च अनिवाच्य स्वभावस्य निःस्वभावस्य योगिनः ७९ न स्वर्गो नैव नरकोऽपि न मुक्तिर्नैवैव हि बहुनात्र किमुक्तेन योगदृष्ट्या

अ-व-क

नकिंचन ०० नैवप्रार्थयते लाभमलाभेनानुशोचति धीरस्यशीतलैस्त्रितममतेनैवप्ररितं ०१ नशांतस्तौतिनिकामोनदुर्मपिनि
रतिः समदुःखसुखस्तुतः किंचित्कृत्यनपश्यति ०२ धीरोनद्वेष्टिसंसारनात्मानंनद्वेष्टति हर्षानर्षविनिर्मुक्तोनमृतोनयुजीव
ति ०३ निःस्त्रेहःपुत्रदारादौनिकामोविषयेषुच निश्चिंतः स्वशरीरेपिनिराशःशोभतेबुधः ०४ तुष्टिःस्वर्त्रधीरस्ययथापातितव
र्तिनः स्वच्छंदंवरतादेशानुयनास्लामितशायिनः ०५ पतत्तदेतद्वादेहोनास्यवितामहात्मनः स्वभावभूमिविश्वातिविस्मृताशेषसंस्म
तेः ०६ अकिंचनःकामुवारोनिर्द्वंद्वःछिन्नसंशयः असक्तःसर्वभावेषुकेवलोरमतबुधः ०७ निर्ममःशोभतेधीरःसमलोछासमकां
नः सुमित्रहृदयप्रथिविनिर्भरजस्तमः ०८ सर्वत्रानवधानस्यनकिंचिद्व्याप्तनोद्वि मुक्तात्मनोवित्तस्यतुलनाकेनजायते ०९ जा
नन्नापिनजानातेपश्यन्नपिनपश्यति ध्रुवन्नपिनचुबुतेकोन्योनिवासनादृते १० शिक्षितोभूपतिर्वापिपानिकामःसशोभते भावपुग
लितायस्यशोभनाशोभनामृतिः ११ कस्वाच्छंक्षसंकोचःकवातत्वाविनिश्चयः निश्चाजालुवस्तस्यवार्तायस्ययोगिनः १२ आत्मवि
श्वातित्तुननिराशेनगतातिना अंतर्दुःखंभूयेततत्कथंकथयत्युच्यते १३ सुप्तोपिनसुषुप्तायस्वपिपिशयितोनच जागरेपिनजागतिधी
स्तुतःपदपद १४ तःसाविंतोपिनिश्चितःसौंदर्योपिनिर्दिष्टः सवुद्धिरपिनिर्बुद्धिःसाहकारोऽनहंकृतिः १५ नखस्त्रीनखदुःखीस्त्रीवि
स्तानरागवान् नखस्त्रीनवानुक्तोनकिंचिन्नचकिंचन १६ विक्षेपिपिनविक्षितः समाधोऽनसमाधिमात्रं लब्धोपिनजडाधन्यःपांडित्यपि
नपीडितः १७ तुक्तो यथास्थितःस्वस्थःकृतकैर्नयनिर्दतः समासर्वत्रैवतस्यान्यस्मरत्यकृतकृतं १८ नप्रीयतेवंधमानोनिधमानोनकु

मु३

प्याति नैवौद्विजतिमरणेजीवनेनामिर्नदति १९ नथावतिजनाकीर्णनारण्यमुपशान्तधीः यथातथायज्ञतत्रसमएवावतिष्ठते १००
इतिअष्टावक्रोपशान्तिशतकं १८ तत्त्वविलानसंदेहामादायहृदयोदरात् नानाविधपरामर्शित्योद्धारकृतोमया १ कथमः
कचवाकामःकचार्थःकचिवेकता कद्वैतकचवादेतत्स्वमहिम्निस्थितस्यमे २ कभूतकसविष्यदावर्तमानमपिकवा कचानित्यं कवा
नित्यस्वमहिम्निस्थितस्यमे ३ कचात्माकचवानात्माकचुनेकाशुभतथा कचिताकचवाचितास्वमहिम्निस्थितस्यमे ४ कस्वमःकस्तु
पुसिश्चकचजागरणतथा कचुरीयभयंरोपिस्वमहिम्निस्थितस्यमे ५ कदूरकसमीपेवाबालंकाभ्यंतरं कवा कस्वलं कचवास्तुक्ष्मंस्व
महिम्निस्थितस्यमे ६ कर्मत्युजश्चित्तवाक्कलाकाःकास्यलौकिकं कलयःकसमाधिवास्वमहिम्निस्थितस्यमे ७ अलंनिर्गकथया
योगस्यकथयाप्यलं अलंविज्ञानकथयाविश्वातस्यममात्मनि ८ इतिविश्वात्यस्यकं १९ कभूतानिकदेहोवकिद्रियाणिकवाम
नः कश्चन्यकचनेराशयमत्स्वरूपेनिरजने १ कशास्त्रकात्मविलानैकवानिविषयमनः कृत्स्निःकचतद्व्यावंगतद्वंद्वस्यमेसदा २
काविद्याकचवाविद्याकादंकेदंममकवा कचधःकचवामाक्षःस्वरूपस्यकृत्पिता ३ कप्रारब्धानिकर्माणिजीवनमुक्तिरपिकवा कतादि
देहकेवल्यंनिर्विशेषस्यसर्वदा ४ ककर्ताकचवामाक्तानिक्क्रियेस्फुरणं कवा कापरोक्षफलंवाकनिस्वभावस्यमेसदा ५ कलो
ककमुमुक्षुवाक्योगीहानवान्कच कद्वंद्वःकचवामुक्तःस्वत्यक्तपहमद्वये ६ कस्तुष्टिःकचसंहारःकसाध्यकचसाधनं कसाधकः
कसिद्धिर्वास्वस्वरूपेहमद्वये ७ कप्रमाताप्रमाणवाकप्रमाताकचवाप्रमा ककिंचित्कनोकिंचिद्वसर्वदाविमलस्यमे ८ क

अष्टाव विक्षेपः कवैकाग्र्यं कनिषधः कमुता कर्णः कविषादो वा सर्वदानिक्रियस्यमे ८ कवैवव्यवहारो वा कवसापरमार्थता कसुरवैक्यवा
 ८ उर्वनिर्विनिर्गस्यमेसदा १० कमाया कवसंसारः कपीति विरतिः कवा कजीवः कवतद्रुलसर्वदा विमलस्यमे ११ कप्रतीतिर्निवृत्तिर्वा क
 त्रुक्तिः कववधनं कूटस्वनिर्विभागस्य स्वरूपस्य ममसर्वदा १२ कोपदेशः कवाशास्त्रं केशिष्यः कववागुक्तः कवास्ति पुरुषार्थो वा निरुपा
 धः शिवस्यमे १३ कवास्ति कववानास्ति कवैकं कववाद्यं वज्रनात्र किमुक्तेना किंचिन्नोति छते मम १४ इति अष्टावकीयं जीवन्मुक्ति
 प्रकरणं चतुर्दशकं २० दशषड्वोपदेशस्यः १ श्लोकाश्च पंचविंशतिः २ सत्यात्मानुभवो ह्यास उपदेशो चतुर्दश १ पद्विंशत्येव
 योपदेशो चतुश्चतुः पंचकल्याणनुभवबंधमोक्षो चतुष्कर्क २ निर्वदोपशमज्ञान एवमेवा एकं भवेत् यथासुखे सप्तकं च शांतो रयाददसंमतिः
 ३ तत्त्वोपदेशो विंशच्च दशज्ञानोपदेशो तत्त्वस्वरूपे विंशच्च शमो च शतकं भवेत् अष्टकं चास्मि विंशतो जीवन्मुक्तो चतुर्दश पद्विंशत्या
 कमविज्ञाने ग्रंथैकात्म्यमतपरं ५ विंशत्येकमितैः रयंदैः श्लोके रत्नाग्निमध्यखैः अवधूतानुभूते श्लोकाः संख्या क्रमा अमी ६
 वत्सरे वैशाखे १५ श्रीशिवं इत्यष्टावकीयवेदान्तप्रकरणं समाप्तं श्रीभवानीशंकरार्पणमस्तु शकः १७०० विक्रम